

jeolojik ve arkeolojik bir hazine: Van

Akdamar Kilisesi

Van ve dolayları, volkanları ile görülmeye değer bir zenginlik taşır. Günümüzden 1,8 milyon yıl öncesinden başlayarak bugüne kadar süregelen 4. Jeolojik zamanda (Kuvaterner), volkanik etkinlikler zaman zaman yoğunlaşmış; Ağrı Dağı, Nemrut, Süphan ve Tendürek dağları gibi bölgenin önemli jeolojik zenginliklerini oluşturmuştur.

Anadolu'da volkanizma genel olarak sönmeğe uzundur. Ancak, bazı yanardağlarda (Erciyes, Hasandağı, Büyük ve Küçük Ağrı dağları, Tendürek, Nemrut, Süphan dağları vb.) halen gaz ve buhar çıkışları gözlenmektedir. Kuvaterner yaşlı bu genç yanardağlar; günümüzde lav çıkarmamalarına karşın, çevrelerinde yer alan sıcak ve mineralize su kaynakları ile volkanik kökenli gaz ve subuharı çıkışlarının

Van Gölü oluşumu ile eşsiz olduğu gibi, bütün dünyada en büyük sodalı göl olma özelliğine de sahiptir. Nemrut Dağı ise dumanı tüten, dev bir stratovolkandır. Van Gölü, denizler gibi su seviyesi alçalıp yükselen, dolayısıyla geçmiş iklim değişikliklerinin kayıtlarını tutan arşiv niteliğinde olması nedeniyle, Nemrut Volkanı ile birlikte ülkemizin önemli Jeopark alanı olma özelliğini taşımaktadır.

saptanması nedenleriyle birer aktif yanardağ olarak tanımlanabilirler.

Nemrut Volkanı, Pleyistosen boyunca, başlangıcı daha eskidir, devam eden ve Holesen'de (Son 10 bin yıl) meydana gelen çökmelerle bugünkü görünümünü kazanan bir volkandır. Jeolojik kayıtlara göre Nemrut'tan son lav çıkışları 1441, 1597 ve 1692'de yaşanmıştır. 1441 yılında, halk arasında "Kantaşı Mevkii" olarak adlandırılan yerde, aktivite sonucu lav akıntıları yaklaşık 10 km²'lik bir alanda etkili olmuştur.

Diğer yandan, 24.11.1976 Çaldıran Depremi sonrasında konutları yıkılan afetzedeler için yapılan konutların bulunduğu alanda "zehirli gaz çıkışı" sorunları baş göstermiştir. Bölgede yapılan jeolojik araştırmaların sonucunda bu gazların Tendürek Volkanı'na ait akvitelere dayalı ve volkanik kökenli olduğu, depremde oluşan kırıkların gaz çıkışını kolaylaştırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Bölgeyi oluşturan önemli dinamiklerin başında volkanik faaliyetler gelmiştir.

Van Gölü, Nemrut'un devam eden püskürmeleriyle oluşan lavların Bitlis Vadisini doldurmasıyla oluşmuştur. Yaklaşık 200 bin yıl önce; Buzul Çağın ortalarında, Nemrut'tan akan lavlar uzunluğu 60 km'yi aşan bir akım oluşturmuş. Bu akım, Van Çukuru ile Muş Çukuru arasındaki su akımını engelleyince volkanik set gölü oluşmuştur.

Van Gölü oluşumu ile eşsiz olduğu gibi, bütün dünyada en büyük sodalı göl olma özelliğine de sahiptir. Nemrut Dağı ise dumanı tüten, dev bir stratovolkandır. Van Gölü, denizler gibi su seviyesi alçalıp yükselen, dolayısıyla geçmiş iklim değişikliklerinin kayıtlarını tutan arşiv niteliğinde olması nedeniyle, Nemrut Volkanı ile birlikte ülkemizin önemli Jeopark alanı olma özelliğini taşımaktadır.

Van Gölü ve çevresinin jeolojik oluşumu kadar insan yerleşimi ile ortaya çıkan kültürel mirasları da oldukça ilgi çekicidir. Van Gölü havzası yerleşim açısından uygun koşulları oluşturmuş ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Eski Yunan coğrafyacıları tarafından 'Thospitis Lacus' ya da 'Arsissa Lacus' olarak anılan Van Gölü, modern zamanlardaki ismini, sınırlarına dahil olduğu Van ilinden almıştır. Van ilinin adı ise tartışmalı olup kesin bir kaynak bulunamamıştır. Van bölgesi bir çok medeniyetin

yaşam alanı olmasına karşın en simgesel uygarlık Urartular olmuştur. Urartu Krallığı'nın başkenti, MÖ 10. ve 8. yüzyıllar arasında, gölün doğu kıyılarında kurulmuştur.

Van Gölü sahilleri boyunca ayrıca pekçok adalarında Ermeni Klisesi ve manastır kalıntıları bulunabilir. En iyi korunmuş onuncu yüzyıldaki Kutsal Haç (Surp Haç) Klisesidir. Akdamar Adası'nda yer alır. Kral Gagik Artzruni tarafından MÖ 915 ve 921 yılları arasında inşa edilmiştir. Dış duvarlardaki rölyefler kutsal kitaba ait Adam and Eve (Adem ve Havva), Jonah and the Whale (Yunus ve Balina), David and Goliath (Davud ve Golyat) gibi hikâyeler sunar.

Diğer önemli tarihsel anıt gölün göğu kıyısındaki Van Kalesi'dir. Modern Van şehri bu kalenin doğusunda yer alır. Gölün doğusunda Akdamar, Çarpanak, Adır ve Kuş adaları bulunmaktadır. Bu adalar turistik özelliğe sahiptir. SİT alanı olarak ilan edilmiştir. Adalar üzerindeki sivil yerleşimin 16. Yüzyıla kadar sürdüğü ancak sonrasında tamamen dini merkez olarak kullanıldığı görülmektedir. Akdamar adasındaki Kutsal Haç Kilisesi (Akdamar Kilisesi) ile Adır adasındaki Lim manastırına ait kalıntılar ve kiliseler önemli tarihi eserlerdir.

11. yüzyıldan günümüze Türk hâkimiyetinde bulunan Van Gölü çevresinde birçok Selçuklu ve Osmanlı eseri de görmek mümkün.

Van bölgesinde öne çıkan tarihi yerler

Kutsal Haç (Akdamar) Kilisesi

Kral Gagik Artzruni tarafından MÖ 915 ve 921 yılları arasında inşa edilmiştir. Dış duvarlardaki rölyefler kutsal kitaba ait Adam and Eve (Adem ve Havva), Jonah and the Whale (Yunus ve Balina), David (Davud) ve Goliath (Golyat) gibi hikâyeler sunar.

Hoşap Kalesi

Hoşap'ın bilinen tarihi Urartular'a kadar inmektedir. Bu dönemde Hoşap kalesinin güney doğuya açılan Tuşba-Kelişin ordu yolu ile, Van-Kotur doğu yolunun kesiştiği kavşak noktasında askeri bir tesis olarak kurulduğu kabul edilmektedir.

Urartular'dan sonra Van ve çevresi ile birlikte Hoşap sınırlarıyla; Pers, Makedonya (Büyük İskender), Selevkos, Roma ve Bizans egemenliğinde kalmıştır. Ortaçağ'da Vaspurakan Prensiği'nin şehirleri arasında yer almış, XI. yüzyıldan itibaren Türklerin hakimiyetine girmiştir. Selçuklular'la başlayan Türk hakimiyeti, İlhanlılar döneminde devam etmiş ve bu dönemde Vilayet-i Ermen olarak adlandırılan eyaletin bir şehridir. Daha sonra Karakoyunlular hükümdarı Kara Yusuf tarafından 'Mahmudiler' olarak adlandırılan Kürt aşiret Hoşap'a yerleştirilmiştir. Burada Mahmudiler, kendi adlarıyla anılan bir beylik kurmuşlardır. Osmanlı

döneminde, Osmanlı-Safevi mücadelelerinde Osmanlılardan yana tavır koyup, başarı göstermeleri neticesinde kendilerine bir takım imtiyazlar verilmiştir. Hoşap'da günümüze kadar sağlam kalmış kalede yaşayan bu beyler varlıklarını 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar sürdürmüşlerdir.

Çavuştepe (Sardurihinili)

Çavuştepe, Urartular zamanındaki adıyla Sardurihinili, MÖ 764 ile 735 yılları arasında devleti yöneten II. Sarduri tarafından yaptırılmıştır. Sardurihinili'nin Urartu dilindeki anlamı Sarduri'nin kurduğu kenttir.

Urartulular Kimdir?

Urartular MÖ I. binin başlarında Van Gölü çevresinde bir devlet kurmuşlardır. En güçlü dönemlerinde Urartu devletinin toprakları; Urmiye Gölü'nden Fırat Nehri Vadisi'ne, Kafkasya'nın güneyindeki Gökçeğöl, Aras Nehri Vadisi ve Karadeniz'in doğu sahillerinden Musul'a, Halep'e, Akdeniz'e kadar uzanan geniş bir alanda idi. Urartu toprakları yüksek ve kayalık dağlarla çevrili düzlüklerden, platolardan, dar ve derin vadilerden meydana gelmiştir. Doğu Anadolu'nun sert doğa koşullarına uymak zorunda kalan Urartular hayvancılık ve ziraatte başarılı olmuşlardır.

Doğu Anadolu Bölgesi hayvan yetiştirilmesine uygun olduğu kadar ziraate de elverişli ovalara ve zengin maden filizlerine sahiptir. Bölgenin bu doğal zenginlikleri, Mezopotamya kavimlerinin eski zamanlardan beri dikkatini çekmiştir. Bundan dolayı bu topraklar sık sık Asur akınlarına uğramıştır. Bu akınlara karşı koymak zorunda kalan Urartular MÖ I. binin başlarında birleşerek merkezi bugünkü Van (Tuşba) olan Urartu Krallığı'nı kurmuşlardır.

Anadolu'nun en özgün uygarlıklarından biri Urartu Krallığı'dır. Urartu Krallığı, 250 yıl boyunca Doğu Anadolu Bölgesi'ne altın çağına yaşattı; ilk düzenli karayolu ve kaya tünelleri ile Van Gölü kıyılarındaki limanlar, bu krallık tarafından yapıldı. Doğu Anadolu'nun ilk kuyumcu toplumu olan Urartular, bölgede bulunan gümüş, kurşun, bakır ve demir madenlerini işletti.

Urartular, yaptıkları baraj, gölet ve sulama kanallarıyla, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ilk kez sulamaya dayalı modern tarımı başlattı. 1987 yılından günümüze kadar keşfedilen 121 adet baraj, gölet ve sulama kanalı, bu krallığa haklı olarak "Hidrolik Uygarlık" adını vermemize neden oldu. Halen, bölgede bulunan sulama tesislerinin yüzde 12'si, geçirdiği küçük onarımlarla 2800 yıldan beri çalışmaya devam ediyor.

Kaynakça: JMO web sitesi, Kültür Bakanlığı web sitesi, Van İdare web sitesi Van ili yerel kaynaklar

Fotoğraflar : H Bayrak